

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

Wat is de relatie tussen kinderrechten en onderwijs? Op basis van een beperkte literatuurstudie, krijg je een beter begrip van wat een rechtenperspectief op onderwijs kan betekenen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het recht op onderwijs en rechten in onderwijs.

Het '**recht op onderwijs**' wordt besproken in termen van toegang tot onderwijs en inhoud van onderwijs.

'**Rechten in onderwijs**' wordt onderzocht vanuit de inhoud van onderwijs en relaties in onderwijs.

Meer info via

www.starttokinderrechten.be

voor LERARENOPLEIDERS
en hun **STUDENTEN**

5. INFO

INHOUDSTAFEL

1. KINDERRECHTEN INLEIDING: KINDERRECHTEN EN ONDERWIJS, EEN RELATIE MET VEEL BETEKENIS(SEN)	P1
2. KINDERRECHTEN EN ONDERWIJS	P2
3. KINDERRECHTENEDUCATIE	P4
4. EXTRA INFO & BRONNEN	P6
5. VOETNOTEN	P7

1. KINDERRECHTEN INLEIDING: KINDERRECHTEN EN ONDERWIJS, EEN RELATIE MET VEEL BETEKENIS(SEN)

Deze tekst heeft als doel de geïnteresseerde lezer wat meer theoretische achtergrond te verschaffen over **kinderrechteneducatie** of de relatie tussen kinderrechten en onderwijs op basis van een beperkte literatuurstudie. We reiken een aantal bronnen aan die bruikbaar zijn om dit onderwerp verder uit te diepen en proberen de gehanteerde begrippen te concretiseren in relatie tot de lerarenopleiding.

Vooreerst willen we duidelijk maken dat kinderrechten in deze tekst worden benaderd als een uitbreiding van de algemene mensenrechten, als een interpretatie van mensenrechten van een specifieke groep mensen, met name kinderen en jongeren. Het Kinderrechtenverdrag¹ zien we als een interpretatie door de internationale gemeenschap van de mensenrechten van kinderen (KeKi, 2012)².

Kinderrechten worden niet benaderd als een puur juridisch verhaal, maar dagen ons uit om na te denken over **machtsverhoudingen** in de samenleving, hoe die kunnen evolueren in de richting van een grotere sociale **rechtvaardigheid en menselijke waardigheid**, en welke rol kinderrechten daarin kunnen spelen. Kinderrechten kunnen worden verbonden met tal van thema's die voor kinderen belangrijk zijn en met tal van problematieken die vanuit dat perspectief kunnen worden bekeken. We beperken ons hier tot de relatie tussen kinderrechten en onderwijs en als verlengde daarvan kinderrechten en de lerarenopleiding.

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

2. KINDERRECHTEN EN ONDERWIJS

RECHT OP, IN EN DOOR ONDERWIJS

Een kader voor het kijken naar de relatie tussen onderwijs en kinderrechten is in de jaren '90 van de vorige eeuw uitgewerkt door Verhellen. Hierbij worden de opdrachten voor onderwijsinstellingen gekoppeld aan de ratificatie van het **Kinderrechtenverdrag** (Verhellen, 1999, 2000).

- Het onderwijs moet het Verdrag rechtstreeks implementeren (uitvoeren). Dat wil zeggen dat de artikelen 28 en 29, die over onderwijs gaan, nageleefd moeten worden. Met andere woorden, het recht **op** onderwijs moet worden gewaarborgd.
- Daarnaast wordt het onderwijs voor een nieuwe taak geplaatst:
 - door art. 29b, dat stelt dat het onderwijs moet gericht zijn op het bijbrengen van eerbied voor de mensenrechten en de fundamentele vrijheden;
 - door artikel 42, dat stelt dat aan het Verdrag ruime bekendheid moet worden gegeven.
- Het onderwijs moet het Verdrag dus ook onrechtstreeks implementeren: mensen- en kinderrechten **door** het onderwijs (kinderrechteneducatie).
- Het onderwijs moet natuurlijk ook zelf alle rechten respecteren die in het Verdrag staan. Naast de beschermingsrechten zullen dus ook de belangrijkste vrijheden, waardoor kinderen 'zelfbeschikkingsrechten' krijgen, in de dagelijkse onderwijssituaties nageleefd moeten worden. Het gaat hier om mensen- en kinderrechten **in** het onderwijs.

TOEGANG, INHOUD EN RELATIES

Meer recent tekende ook Quennerstedt (2015)³ een kader uit om de relatie tussen onderwijs en kinderrechten te begrijpen. Ook hier wordt **een onderscheid gemaakt tussen het recht op onderwijs en rechten in onderwijs**. De bedoeling is om een beter begrip te faciliteren van wat een rechtenperspectief op onderwijs kan betekenen. Daarvoor worden **drie basisaspecten van de relatie tussen onderwijs en kinderrechten** aan het kader toegevoegd: toegang (access), inhoud (content) en relaties (relations). Deze aspecten snijden door het recht-op-rechten-in-onderscheid en maken de complexiteit beter zichtbaar. Het 'recht op onderwijs' wordt besproken in termen van toegang tot onderwijs en inhoud van onderwijs. 'Rechten in onderwijs' wordt onderzocht vanuit de inhoud van onderwijs en relaties in onderwijs. Hieronder lichten we kort toe wat onder elk van de begrippen kan worden begrepen en onderwerp van studie kan zijn.

→ Toegang

Hoewel onderwijs als een basisrecht wordt erkend in tal van verdragen, hebben wereldwijd nog steeds heel wat kinderen geen toegang tot onderwijs waardoor zij niet van dit recht kunnen genieten.

Het hebben van een comprehensief onderwijssysteem is geen garantie dat er geen toeganggerelateerde problemen zouden kunnen zijn. Ook in regio's waar kinderen relatief gemakkelijk toegang krijgen tot onderwijs kunnen problemen rijzen, bv. voor kinderen met een handicap, langdurig zieke kinderen of als 'moeilijk' gepercipieerde kinderen en jongeren. Ook schoolkosten, vereisten m.b.t. kledij (denk aan het hoofddoekendebat), lestijden ... kunnen de toegang tot onderwijs belemmeren.

→ Inhoud

De term verwijst zowel naar de leerinhouden (kennis, vaardigheden) als naar de pedagogische praktijken die worden gebruikt. Het gaat hier dus over de mogelijke **leerkansen** die aan kinderen worden geboden én over de manier waarop het lesgeven en leren is georganiseerd. Bij de inhoud horen ook waarden. Onderwijsinstellingen hebben immers ook de verantwoordelijkheid om kinderen en jongeren aan te moedigen om bepaalde centrale waarden zoals democratie en de principes die in de mensenrechten zitten vervat, te omarmen. Het leren van waarden gebeurt zowel via **leerinhouden** (wat wordt aangeboden) als via de **pedagogische praktijk** (hoe er wordt lesgegeven, hoe het leven op school wordt georganiseerd, op welke manier kinderen worden betrokken...).

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

→ Relaties

De relaties die kinderen hebben ten opzichte van en met andere mensen zijn essentieel in hoe ze hun tijd in onderwijs ervaren en hoe ze leren over samen-leven. Kinderrechten hebben een belangrijke **sociale dimensie**. De relaties van kinderen met leeftijdsgenoten zijn van belang voor hun welbevinden en groeiend zelfbewustzijn. De school kan echter een gevaarlijke plaats zijn waar kinderen pestgedrag, discriminatie of geweld ervaren. Ook de relatie met de leerkracht is van belang. Veel leerkrachten tonen een groot engagement om een **kindvriendelijke** omgeving te creëren, maar tradities en schoolcultuur kunnen ook ingaan tegen een kinderrechtenperspectief waar relaties tussen leerkrachten en kinderen worden gekenmerkt door autoritaire patronen of onvoldoende respect voor de menselijke waardigheid van kinderen en hun rechten.

TOEGANG, INHOUD EN RELATIES IN DE LERARENOPLEIDING

Voor de lerarenopleiding zijn al deze aspecten interessant om te behandelen, want elk van deze begrippen hebben een betekenis voor de **rol van de leraar**. We gaan verder in op de **verantwoordelijkheden** die door Quennerstedt worden afgeleid uit het rechtenperspectief op onderwijs.

- Vooreerst is het de verantwoordelijkheid van onderwijsinstellingen om **kinderen en jongeren te respecteren als houders en beoefenaars van mensenrechten**. Dit betekent dat kinderen worden gezien en ontmoet als legitieme houders van rechten en dat ze toegestaan worden hun mensenrechten uit te oefenen in de schoolcontext. De respectvolle relaties tussen alle deelnemers aan de schoolcontext worden dus gewaarborgd en de school draagt de verantwoordelijkheid om kinderen en jongeren te beschermen tegen discriminatie, geweld en andere negatieve acties die hun menselijk waardigheid in het gedrang kunnen brengen.
- Daarnaast draagt de school de verantwoordelijkheid kinderen te onderwijzen. Dit betekent dat **kinderen worden onderwezen als houders en beoefenaars van mensenrechten** door kansen te creëren om kennis, vaardigheden en capaciteiten te ontwikkelen die ze nodig hebben om ten volle van hun mensenrechten te genieten en gebruik te maken. In het dagelijkse leven zijn de beide acties van respecteren en onderwijzen met elkaar verweven.

Verder beschrijft Quennerstedt **ervaringsgericht leren en participatie** als waardevolle educatieve processen vanuit een rechtenperspectief.

- Bij ervaringsgericht leren maken scholen **gebruik van dagelijkse situaties om 'geleefde rechten' met kinderen te bespreken**. In deze gesprekken kunnen kinderen worden geconfronteerd met rechten-dilemma's. Hoe ga je bv. om met racisme in de klas? Hoe verhoudt het recht op non-discriminatie zich tot het recht op vrije meningsuiting?
- De waarde van participatieve processen in onderwijs is tweeërlei: enerzijds is er **het recht van het kind om te worden beluisterd** en betrokken in beslissingen over onderwijs. Anderzijds komt een kind in beeld dat betrokken wordt bij alle aspecten van het schoolleven: planning, leren, evaluatie. Het gaat hier over **het recht van het kind om vat te hebben op zijn of haar eigen leven** doordat er met zijn of haar mening en standpunten rekening wordt gehouden.

Tot slot is het van belang te **reflecteren over de relaties tussen de deelnemers aan de educatieve setting** voor een goed begrip van de betekenis van kinderrechten in onderwijs. Het betreft hier voornamelijk de relaties tussen kinderen onderling en die tussen leerkrachten en leerlingen. Hierbij wordt o.a. ingegaan op de manieren waarop scholen met pestgedrag, geweld, uitsluiting ... kunnen omgaan.

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

3. KINDERRECHTENEDUCATIE

Kinderrechten- en mensenrechteneducatie gaan over **hoe we kinderrechten en mensenrechten leren**. De termen zijn niet eenvoudig te definiëren. Ze worden vaak beschouwd als een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van mensenrechten en kinderrechten. Daarbij wordt de educatie beschouwd als 'het leren kennen van de rechten', wat als voorwaarde wordt gezien voor 'het kunnen opkomen voor zijn rechten'. Meerdere auteurs verbinden mensen- en kinderrechteneducatie ook met het opkomen of respecteren van rechten van anderen.

LEREN OVER, DOOR EN VOOR MENSENRECHTEN EN KINDERRECHTEN

Verschillende instanties definiëren mensenrechteneducatie/kinderrechteneducatie als **leren over, door en voor mensen- en kinderrechten**. We verwijzen hiervoor o.a. naar de VN-Verklaring over mensenrechteneducatie, verschillende publicaties van de Raad van Europa en de Child Rights Education Toolkit⁴, van Unicef. Als ruimer doel wordt verwezen naar de democratische samenleving en sociale verantwoordelijkheid.

De VN-Verklaring over mensenrechteneducatie van 2011⁵ definieert mensenrechteneducatie en – training als volgt:

- “Education **about** human rights, which includes providing knowledge and understanding of human rights norms and principles, the values that underpin them and the mechanisms for their protection;
- Education **through** human rights, which includes learning and teaching in a way that respects the rights of both educators and learners;
- Education **for** human rights, which includes empowering persons to enjoy and exercise their rights and to respect and uphold the rights of others.”

Ook in de Child Rights Education Toolkit van UNICEF (2014) vinden we deze logica terug: “It entails teaching and learning about the provisions and principles of the Convention on the Rights of the Child (CRC) as well as the ‘**child rights approach**’ to help empower both children and adults to take action and put children’s rights into practice in their day-to-day lives – at home, at school, in the community and, more broadly, at the national and global levels. Child rights education is learning about rights, learning through rights (using rights as an organizing principle to transform the culture of learning) and learning for rights (taking action to realize rights)”⁹

KINDERRECHTEN- EN MENSENRECHTENEDUCATIE ALS OPEN EN REFLECTIEF LEERPROCES

Op huidige praktijken en definities van kinderrechteneducatie zijn meerdere kritieken te geven. Ten eerste is er de kritiek dat **gebruikte lespakketten niet aansluiten bij de realiteit waar veel kinderen vandaag in leven**. Ten tweede is er de kritiek dat er teveel wordt vertrokken vanuit **een veronderstelde consensus over de betekenis van kinderrechten, waarbij de diversiteit tussen kinderen ook te vaak wordt genegeerd** (Reynaert, 2013)¹⁰. Verder geeft Reynaert ook als kritiek dat wanneer men kennis over de rechten van het kind als voorwaarde ziet om die rechten op autonome wijze te realiseren ('education for rights'), men een grote individuele verantwoordelijkheid bij het kind legt. Deze vorm van kinderrechteneducatie veronderstelt ook een grote expertise en sterk gespecialiseerde educatie door professionele experts, en bereikt niet de hele samenleving, maar slechts een beperkte groep van geïnteresseerde participanten. Ook de verwachte impact van onderwijs kan in vraag worden gesteld. Als het bereiken van een 'culture of human rights' het doel is van mensenrechteneducatie, kan die dan wel gerealiseerd worden als de verantwoordelijkheid en de basis hiervoor wordt opgesloten in of toegewezen aan het onderwijs? **Is kinderrechteneducatie ook niet veel ruimer dan een didactisch verhaal?**

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

Als alternatief schetst Reynaert **een praktijk van kinderrechteneducatie als sociale actie, gekenmerkt door een open leerproces waarbij tegelijk een verbinding wordt gemaakt met de ruimere maatschappelijke context** waarbinnen dit open leerproces plaatsvindt.

Kinderrechteneducatie als individueel en collectief leerproces vertrekt vanuit de dagdagelijkse ervaringen van kinderen en jongeren in hun leefwereld, met een onzekere en onvoorspelbare uitkomst. Reynaert beschrijft kinderrechteneducatie als een praktijk die niet kan en mag opgesloten worden in de formele context van het onderwijs, maar als een opdracht voor de samenleving als geheel. Dat neemt uiteraard niet weg dat de praktijk die hij beschrijft ook nog steeds in het onderwijs kan plaatsvinden.

Aan welke **voorwaarden** moet dit proces voldoen?

- Vertrekken vanuit echte ervaringen
- Deze ervaringen en situaties leren begrijpen vanuit een streven naar menselijke waardigheid
- Diverse maatschappelijke contexten in perspectief brengen
- Dialoog over de verschillende interpretaties van de situatie gerelateerd aan kinderrechten
- Creëren van ontmoeting en momenten van dialoog
- In beeld brengen en 'coderen' van sociale patronen en regels, van maatschappelijke processen

Kinderrechteneducatie mag dan niet beperkt blijven tot de formele context van de school, maar gebeurt in relatie en dialoog met de bredere samenleving.

KINDERRECHTENEDUCATIE EN DE LERARENOPLEIDING

Er is weinig literatuur beschikbaar over hoe kinderrechten reeds in lerarenopleidingen aan bod komen. Jerome (2012)¹¹ beschrijft ervaringen over het opleiden van aspirant-leerkrachten met kinderrechten als basisbouwsteen. Vertrekkend vanuit het Kinderrechtenverdrag beschrijft hij volgende drie principes die geïntegreerd moeten worden in het opleidingsprogramma:

- 1** Leerkrachten moeten worden voorbereid om **processen** te begrijpen die leerlingen insluiten en uitsluiten, zowel op het niveau van de klas als op een systeemniveau.
- 2** Leerkrachten moeten worden voorbereid om **kritisch te reflecteren** over hun eigen waarden en veronderstellingen om zich volledig te kunnen engageren voor het creëren van positieve en inclusieve leeromgevingen.
- 3** Leerkrachten moeten het **potentieel herkennen in jonge mensen** om een grotere controle over hun leren te ontwikkelen en moeten gepaste methodes ontwikkelen om hen in staat te stellen hierover hun mening te vormen en te uiten.

In de analyse van de case study wordt besproken hoe studenten het kinderrechtenkader kunnen verbinden met hun praktijk in de klas.

Drie brede thema's komen hierbij aan bod.

Als eerste wordt het thema '**classroom behaviour**' geïdentificeerd, als één van de belangrijkste bezorgdheden van leraren, en zeker van beginnende leraren. Voor de studenten in de case study bleek dat ze in staat waren om positieve, eerder dan sanctionerende vormen van klasmanagement te ontwikkelen. Daarnaast bleken ze in staat om een groter inzicht te krijgen in het gedrag en om positieve relaties te bewerkstelligen in de klas.

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

Een tweede thema is 'inclusion'. De aspirant-leerkrachten engageerden zich om gelijke kansen op onderwijs te creëren in hun praktijk en om extra ondersteuning te bieden aan kinderen die dit nodig hebben. Sommige studenten waren ook in staat om het onderwerp 'inclusie' te verbinden met aspecten van inspraak en actieve participatie.

Het derde thema dat belangrijk bleek, was 'teacher identity'. Het kader van de kinderrechten zette studenten aan het denken over de verantwoordelijkheid die leerkrachten dragen en over rechten als een ethisch kader. Het kinderrechtenkader werd voor de studenten ook een kritische tool om te reflecteren over hoe scholen functioneren en hoe ze in- en uitsluiten.

4. EXTRA INFO & BRONNEN

Jerome, L. (2012). **Children's Rights and Teachers' Responsibilities: A case study of developing a rights respecting initial teacher education programme**. In R. C. Mitchell, & S. A. Moore (Eds.), Politics, Participation and Power Relations: Transdisciplinary approaches to critical citizenship in the classroom and community. (pp. 101-117). Sense Publishers, Rotterdam.

KeKi vzw (2012). **Reflectietekst kinderrechten**. Kenniscentrum Kinderrechten vzw, Gent.

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw (2014) Kinderrechtenforum nr. 10: **Kinderrechteneducatie in het onderwijs**. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw, Gent.

Quennerstedt, A. (2015). **Education and children's rights**. In: Vandenhoe, W.; Reynaert, D.; De Smet, E. & Lembrechts S. (eds), The Routledge International Handbook of Children's Rights Studies. Routledge, London. In press.

Reynaert D. (2013). **Kinderrechteneducatie: een individueel en collectief leerproces**. Welwijs, jaargang 24, nr. 4, p. 11-14.

United Nations (2011). **United Nations Declaration on Human Rights Education and Training**. General Assembly resolution 66/137, 19 dec. 2011. U.N. Doc. A/RES/66/137.

UNICEF (2014). **Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools**. UNICEF, Geneva.

Verhellen, E. (1999). **Kinderrechten en onderwijs. Een driedubbele bindende taak**. In: Verhellen, E.; Van Gils, J.; Annoot, H.; Van Achter, V., Rechten van het kind in en door het onderwijs. Acco, Leuven/Amersfoort.

Verhellen, E. (2000). **Verdrag inzake de rechten van het kind**. Garant, Leuven/Apeldoorn.

Willems, N. (2014). **Wat is kinderrechteneducatie? Op zoek naar definities**. In: Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw (2014) Kinderrechtenforum nr. 10: Kinderrechteneducatie in het onderwijs. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw, Gent.

5.6. Achtergrond en theoretisch kader kinderrechteneducatie - Relatie kinderrechten en onderwijs

5. VOETNOTEN

1 Hiermee verwijzen we naar het **VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind** zoals aangenomen op 20 november 1989.

2 KeKi vzw (2012). **Reflectietekst kinderrechten**. Kenniscentrum Kinderrechten vzw, Gent.

3 Quennerstedt, A. (2015). **Education and children's rights**. In: Vandenhole, W.; Reynaert, D.; De Smet, E. & Lembrechts S. (eds), The Routledge International Handbook of Children's Rights Studies. Routledge, London. In press.

4 De **Child Rights Education Toolkit** van UNICEF vind je hier.

5 Te vinden op o.a. <http://www.hre2020.org/UN-Declaration-on-Human-Rights-Education-and-Training>

6 http://www.eycb.coe.int/composito/chapter_0/3_int.html

7 <http://www.coe.int/en/web/compass/introducing-human-rights-education>

8 <http://www.coe.int/en/web/compass/introducing-human-rights-education>

9 De hele toolkit kan je terugvinden op <https://www.unicef.org/eu/crtoolkit/downloads/Child-Rights-Toolkit-Web-Links.pdf>

10 Reynaert D. (2013). **Kinderrechteneducatie: een individueel en collectief leerproces**. Welwijs, jaargang 24, nr. 4, p. 11-14.

11 Jerome, L. (2012). **Children's Rights and Teachers' Responsibilities: A case study of developing a rights respecting initial teacher education programme**. In R. C. Mitchell, & S. A. Moore (Eds.), Politics, Participation and Power Relations: Transdisciplinary approaches to critical citizenship in the classroom and community. (pp. 101-117). Sense Publishers, Rotterdam.